

เพราะจนจึงอับจนไปทุกหนทาง

คำ ผกา

พลสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย หรือที่เรียกว่า MICS (Multiple indicators Cluster Survey) จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ด้วยการสนับสนุนหลักจากยูนิเซฟ ทำให้เรารู้ว่า เด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท ในครอบครัวยากจน และเด็กที่พ่อแม่ขาดการศึกษายังคงล้าหลังทั้งในด้านสุขภาพ การศึกษาและพัฒนาการ โดยรวมเมื่อเทียบกับเด็กกลุ่มอื่นๆ

ขอนำเนื้อหามาให้ดูอีกครั้งดังนี้

1. มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีในประเทศไทย ร้อยละ 41 ที่มีหนังสือเด็กอย่างน้อยสามเล่มที่บ้าน ทั้งที่หนังสือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก อัตราที่ลดลงอีกในครัวเรือนที่ยากจนมาก กล่าวคือ มีเด็กในครัวเรือนที่ยากจนมากเพียงร้อยละ 23 เท่านั้นที่มีหนังสือเด็กอย่างน้อยสามเล่มที่บ้าน เมื่อเทียบกับเด็กในครัวเรือนที่ร่ำรวยมากที่สุดซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 73

2. สำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก โดยการทำกิจกรรมร่วมกันนั้น มีพ่อเพียง 1 ใน 3 คนเท่านั้นที่ทำกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้กับลูกในช่วงสามวันก่อนสำรวจ โดยสัดส่วนพ่อที่ทำกิจกรรมร่วมกับลูกยิ่งน้อยลงอีกในครัวเรือนที่ยากจนมาก คือ เพียง 1 ใน 4 คนเท่านั้น เมื่อเทียบกับพ่อในครัวเรือนที่ร่ำรวยมาก (1 ใน 2 คน)

3. หากพิจารณาระดับการศึกษาของแม่ พบว่า มีความสัมพันธ์กับสุขภาพ พัฒนาการและการศึกษาของลูก ผลสำรวจระบุว่า ร้อยละ 24 ของเด็กที่แม่ไม่มีการศึกษาไม่ได้เข้าเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา เมื่อเทียบกับเด็กเพียงร้อยละ 0.4 ที่แม่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา และพบว่าสัดส่วนนี้สูงสุดในเด็กที่มีหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่ได้พูดภาษาไทย (ร้อยละ 34)

4. สำหรับอัตราการมีบุตรของวัยรุ่นอายุ 15-19 ปี ในประเทศไทย พบว่าอยู่ที่ 51 คนต่อ 1,000 คน โดยในภาคเหนือมีสัดส่วนสูงที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ คือ 72 คน ต่อ 1,000 คน นอกจากนี้ ยังพบว่าวัยรุ่นที่มีการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาให้กำเนิดบุตรสูงมาก คือ 104 คนต่อ 1,000 คน และวัยรุ่นในครัวเรือนยากจนก็ให้กำเนิดบุตรสูงเช่นกัน คือ 82 คนต่อ 1,000 คน เมื่อเทียบกับวัยรุ่นที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา (3 คนต่อ 1,000 คน) และวัยรุ่นที่ร่ำรวยมาก (12 คนต่อ 1,000 คน)

5. ด้านการอยู่อาศัยของเด็ก พบว่าเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี ประมาณ 1 ใน 5 คน หรือราว 3 ล้านคนในประเทศไทยไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ทั้งๆ ที่พ่อแม่และแม่ยังมีชีวิตอยู่ อัตราที่สูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในกลุ่มเด็กที่มาจากรั้วเรือนที่ยากจนมาก โดยเด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในครัวเรือนยากจนมากประมาณ 1 ใน 3 คนที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่

<https://prachatai.com/journal/2017/03/70788>

ขอมูลนี้ตอกย้ำให้เราเห็นว่า ความยากจนจะผลิตซ้ำความยากจนต่อไปอีกเรื่อยๆ

อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

แม่แต่การมีหนังสืออย่างน้อย 3 เล่มในบ้าน ก็ยังพบว่าครัวเรือนถึงร้อยละ 23 เท่านั้นที่มีหนังสือ 3 เล่ม

จึงไม่น่าแปลกใจที่ผลการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับผลสอบโอเน็ต จะได้ตัวเลขที่น่าไปซื้อสรุปเดียวกัน นั่นคือ นักเรียนที่ยังมาจากครอบครัวยากจน คะแนนโอเน็ตก็ยังต่ำ

การศึกษาเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของทีดีอาร์ไอก็บอกชัดเจนว่า เด็กที่มีพ่อแม่มีการศึกษาน้อย ผลการเรียนรู้จะสู้เด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาไม่ได้

คงมีคนจำนวนไม่น้อยที่เห็นว่า ปัญหาความยากจนเกิดจากความขี้เกียจ บ้านที่มีหนังสือน้อยกว่าสามเล่มก็เป็นเพราะ พ่อแม่เอาเงินไปกินเหล้า ไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น แทนที่จะเอาไปซื้อหนังสือให้ลูก

หรือเอาเงินไปใช้กับเหล้า เบียร์ แทนที่จะนำเงินนั้นมาซื้ออาหารที่มีประโยชน์ให้ลูกกิน

และก็คงมีการอธิบายอีกว่า เป็นเพราะสังคมของเราเสื่อมทราม มีสื่อที่ไม่มีความรับผิดชอบ ต่อสังคม มีดารานางแบบที่แต่งตัวโป๊ ทำให้เด็กสาวๆ ของเรารำนวนมากหลงผิด ใจแตก มีความรักในวัยเรียน จากนั้นก็ตั้งท้อง เป็นแม่

วัยใส

ผลที่ตามมาคือ เป็นแม่เมื่อไม่พร้อม ไม่มีงานทำ ไม่มีวุฒิภาวะ ลูกๆ ของแม่อายุน้อย เหล่านี้จะเป็นเด็กที่ไม่มีคุณภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจและสติปัญญา

หรือยังสามารถอธิบายต่อไปได้อีกว่า พ่อแม่ที่ยากจน มักมีสภาวะทางศีลธรรมที่ต่ำ มีความยับยั้งชั่งใจน้อย ไม่มีมีความพยายาม จะใช้เวลากับลูกเท่า มีหน้าที่ยังมีแนวโน้ม ก่อความรุนแรงในครอบครัว

ใครก็ตามที่มองปัญหาด้วยวิธีคิดข้างต้น พวกเขามีแนวโน้มจะใช้วิธีการแก้ปัญหา คือต้องปรับทัศนคติ “คนจน” เราต้องทำทุกวิถีทาง ไม่ใช่คนจนซ้ำเติมตัวเอง เราต้องไปยกระดับจิตใจ ศีลธรรมคนจน ให้พวกเขา เลิกกินเหล้า หันมารักลูก รักเมีย รักครอบครัว มีความรับผิดชอบ สร้างครอบครัวอบอุ่น รณรงค์ให้แม่ทุกคนเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ใช้เวลา กับลูกเยอะๆ

ไม่ใช่วันๆ เทียวไปเสเพลนอกบ้าน

และสุดท้าย หากคนจนไม่เปลี่ยนแปลงตัวเอง คนจนก็จะมีวันหลุดออกไปจากความยากจน และใครก็ไม่สามารถช่วยเหลือคนจนได้ จากนั้น ก็ไม่มีสิทธิมาคร่ำครวญว่าโลกนี้ไม่ยุติธรรม สังคมไม่มีความเป็นธรรม เพราะความจนนั้นก็ล้วนแต่ทำให้ตัวเองจนทั้งสิ้น : ก็คนนั้นขี้เกียจ เสเพล กินเหล้า ไม่ชวนช่วยที่จะพัฒนาตัวเอง

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้ที่คนเหล่านี้ จะจนซ้ำซาก จะบอกว่ารัฐบาลไม่ช่วยก็ไม่ได้ เพราะรัฐบาลก็มีโครงการช่วยเหลือคนจนหลาย โครงการทั้งฝึกอาชีพ ให้สินเชื่อคนจน ฯลฯ จากนั้นก็มีเรื่องราวเล่าต่อไปได้อีกถึง กรณีตัวอย่าง คนจนที่มานะ บากบั่น ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ เข้าวัดเข้าวา สมณะ สุดท้ายก็มีชีวิตที่ดีขึ้น ลืมตา อ้าปากได้

เศษของคนที่เหล่านี้ก็จะถูกนำไปขยายความผลิตซ้ำ และสุดท้าย สังคมก็จะมีเรื่องเล่าหลัก อยู่ในหัวสำนึกว่า “คนเราถ้าขยันก็ไม่อดตายหรอก”

หรือ “คนเราถ้าเป็นคนดี รู้จักทำมาหากิน ก็ไม่มีวันจน”

ความจนในสังคมไทยสำหรับฉันจึงมีถึง 3 ระดับด้วยกันคือ

ความจนทางกายภาพ คือ จนเงิน

ความจนเชิงโครงสร้าง คือ จนโอกาส

สุดท้ายคือ ความจนทางวากรรม คือ การถูกเบียดขับให้กลายเป็นเพียงกลุ่มบุคคลที่ไร้ความสามารถซึ่งจะได้ดิบได้ดี เพราะอดทนไม่พอ ขยันไม่พอ มีศีลธรรมไม่พอ

เราจะแก้ปัญหาความจนและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้อย่างไร?

อันดับแรก เราต้องถามตัวเองว่า เพราะอะไร เราถึงอยากให้คนหายจน?

เราอยากให้เราหายจนเพราะเราส่งสารเขา หรือเราอยากให้เราหายจนเพราะเราเชื่อในความเสมอภาคของการเกิดเป็นคน เราจึงเชื่อว่าคนทุกคนพึงมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรเท่าๆ กัน และได้รับโอกาสในการเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเสมอภาค

และสุดท้าย เราต้องเคารพมนุษย์เหล่านี้ ด้วยหากเขาจะไม่ยอมสมานทานการมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามมาตรฐานของเรา เช่น เมื่อเรามอบทุกโอกาสให้เขาแล้ว เขาก็ยังเลือกจะเป็นคนขี้เมาและเร่ร่อนตามท้องถนนอยู่ดี - เราก็ต้องยอมรับการตัดสินใจของคนเหล่านั้น

ที่ต้องถามเพราะสองเหตุผลนี้จะนำมาซึ่งการแก้ปัญหาที่ต่างกันมาก

คนที่อยากให้คนหายจนเพราะสงสาร มีแนวโน้มจะเชื่อในวิธีการแก้ปัญหาด้วยการ “ให้” ที่มาพร้อมกับการควบคุม เช่น ให้การรักษาพยาบาลฟรี ในเวลาเดียวกันก็ต้องการออกกฎหมายคุมเข้มการซื้อ ขาย เครื่องดื่มแอลกอฮอล์อย่างเข้มงวด และมุ่งที่จะเข้มงวดไปที่ “คนจน” เป็นพิเศษ

หรือมีแนวโน้มจะแก้ปัญหาการขาดแคลนหนังสือของโรงเรียนและนักเรียนที่ยากจน ด้วยการระดมทุนหาเงินบริจาคเพื่อซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดโรงเรียนแต่ในเวลาเดียวกันก็จะ “เซ็นเซอร์” หนังสือ ตามมาตรฐานของตัวเอง

เช่น อาจมีเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นหนังสือส่งเสริมคุณธรรม ความดี หนังสือส่งเสริมให้มีจริยธรรม ศีลธรรม หนังสือที่ให้อารมณ์ดี เมืองนอน หนังสือสอนการงานอาชีพเท่านั้น

ห้ามมีหนังสือต้องห้ามในมิติต่างๆ - ौมิติดังๆ นี้ก็ขึ้นอยู่กับสนธิสัญญา และอุดมการณ์ของผู้ตรวจตรา คัดสรรหนังสือ เป็นต้น

นโยบาย “ช่วยเหลือ” คนจนที่อยู่บนฐานคิดแบบนี้จึงมีแนวโน้มอยากจะทำกับ ควบคุม และตีไปความปรารถนาอยากจะทำให้คนจนให้ “เชื่อง” อยู่ด้วยเสมอ

และนั่นแปลว่ามนุษย์โลกยิ่งนักกับลัทธิเผด็จการอำนาจนิยม

ที่ผ่านมา สังคมไทย และคนไทย ดูจะคุ้นเคยกับการแก้ปัญหาคนจนแบบนี้ นั่นคือ คนไทยเป็นคนขี้สงสาร ชอบทำบุญ ไม่ชอบเห็นคนลำบาก

คนไทยจึงชอบ “ให้” ชอบ “บริจาค” ชอบช่วยเหลือคน และมีความพร้อมจะสรรเสริญคนที่ใจบุญ ชอบช่วยเหลือคนอื่น พร้อมจะเสียหน้าตาให้กับการทำคุณงามความดีที่อยู่บนฐานของการให้และการทำทาน

ในเวลาเดียวกันการให้แบบนี้ มักจะมาพร้อมกับการ QC หรือ quality control อยู่เสมอ

เพราะต้องคอยเช็กว่า คนที่รับความช่วยเหลือจากเรา นั้น มี “ค่า” คู่ควรที่จะได้ “รับ” ความช่วยเหลือหรือไม่

การ “ให้” จึงต้องแลกมาด้วยการที่ “ผู้รับ” ต้องเป็น “คนดี” ตามคตินิยมของ “ผู้ให้” อย่างเคร่งครัดด้วย หากไม่เป็นเช่นนั้น จะถือว่าเป็นคนที่ “ขุนไม่ขึ้น”

ไม่สมควรได้รับความช่วยเหลือ

ในทางกลับกัน หากเราเห็นว่าปัญหาความยากจนทางเศรษฐกิจเกิดจากความยากจนทางการเมืองและโอกาส อีกทั้งเป็นมรดกตกทอดของการกดขี่ทางชนชั้นมาจากยุคที่เชื่อ “มนุษย์ไม่เท่ากันโดยอิงจากกำเนิดและกรรมเก่า”

หากเรามองปัญหาความจนเช่นนี้ เราจะพยายามแก้ไขโครงสร้างของสังคมการเมือง เพื่อคืนศักดิ์ศรีและคืนความเสมอภาค คืนความเป็นมนุษย์ให้มนุษย์ด้วยกันเป็นเบื้องต้นก่อนจะไปแก้ปัญหาความขาดแคลนมิติต่างๆ นั่นคือ เราต้องเชื่อว่ามนุษย์ออกแบบชีวิตและอนาคตของตนเองได้

และต่อไปให้เขาล้มเหลวเราก็ต้องเคารพการตัดสินใจของเขาอยู่ดี

การปฏิรูปโครงสร้างภาษี การปฏิรูปที่ดิน การกระจายบริการทางการศึกษา สาธารณสุข การออกแบบเมืองที่เอื้ออำนวยทุกผู้ทุกนามไว้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง - เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความสงสารคนจน

แต่อยู่บนฐานคิดที่เชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของ “คน”

และด้วยฐานคิดเช่นนี้ การออกแบบนโยบายจึงไปไกลกว่าเรื่องปากท้อง แต่ทำให้เกิดการ

ปฏิรูปนโยบายเกี่ยวกับยาเสพติด การปฏิรูป
ระบบเรือนจำ การลงโทษ ฯลฯ สุดท้ายจะนำ
มาซึ่งการยุติความยากจนทางวัฒนธรรม ยุติการ
เบียดขับมนุษย์ออกจากสังคมด้วยมาตรฐาน
ทางศีลธรรมที่บรรดาคนมั่งคั่งใช้เป็นมาตรฐานวัด
“คุณค่า” ของความเป็นมนุษย์

ไม่ใช่เพราะคนมั่งคั่งเหล่านั้นมีศีลธรรม
สูง และคนมั่งคั่งเชื่อว่าตนเองมีความฟุ่มเฟือย
ในชีวิตพอที่จะ “ทรมาน” ทางศีลธรรมอย่างไร
ก็ได้

ในขณะที่คาดหวังให้คนจนต้อง “เจียมตัว”
ทั้งกาย วาจา ใจ เพราะอะไร? ก็เพราะมั่งคั่ง
จนไง!

ปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความจนซ้ำซาก
ความจนอันไม่มีที่สิ้นสุด ความจนที่ยกจะลืมหืมตา
อ้าปาก (จากข้อมูลของสำนักงานสถิติคือ เด็กที่
ไม่ได้อ่านหนังสือ เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ เด็ก
ที่แคแกร็น เด็กที่ไม่มีหนังสือในบ้านก็ล้วน
แต่เป็นลูกคนจนทั้งสิ้น) จะไม่มีวันแก้ไขได้เลย
ถ้าเรายังมองเห็น “คนจน” เพียง “สิ่งมีชีวิตที่
ต้องการความช่วยเหลือและยกระดับ”

ความยากจนจะแก้ไขได้และมนุษย์
จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็ได้ ก็ต่อเมื่อเราอยู่
ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองและความ
สัมพันธ์ทางสังคมที่เห็นคนเป็น “คน”
เห็นคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนเท่า
กัน - เท่านั้น ●